

מאמר א

לוחות ראשונות התלהבות, לוחות שניות צניעות

ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו

אולם מאידך גיסא דוד המלך מלכנו משיחנו גילה לנו יסוד נורא באומרו (מהליס עט, לו-לו) ויפתוהו בפיהם ובִּלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ. וְלִבָּם לֹא נִכּוֹן עִמּוֹ, וְלֹא נֶאֱמְנוּ בְּבְרִיתוֹ. ודרשו חז"ל את המקרא הזה על מתן תורה, וכלשון התוספתא (בבא קמא ז, ט) 'וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנאמר (משפטים כד, ז) "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", כביכול נגנב הוא להם, ת"ל (ואמנן ה, כו) "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו'", אם תאמר שאין הכל גלוי לפניו, והלא כבר נאמר (מהליס עט, לו-לו) ויפתוהו בפיהם ובִּלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ. וְלִבָּם לֹא נִכּוֹן עִמּוֹ, וְלֹא נֶאֱמְנוּ בְּבְרִיתוֹ.

ובאופן נורא יותר מצינו בשמו"ר (מנ, ח) ר"מ אומר היו עומדים בסניי ואמרו בפיהם נעשה ונשמע, ולבם היה מכוון לעבודת כוכבים, שנאמר ויפתוהו בפיהם.

והנה גילוי נורא זה מצריך התבוננות יתירה, כיצד יתכן שכאשר בני ישראל הקדימו נעשה ונשמע ירדו מלאכי השרת בשליחותו של הקב"ה וקשרו להם כתרים לראשם, ויצתה בת

איתא בגמרא במסכת שבת (פ.ת.) 'דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע'.

ועוד איתא שם 'אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע, יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (מהליס קג, ט) "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", ברישא עושי והדר לשמוע'.

חזינן מדברי חז"ל אלו, שבאותה שעה של הקדמת נעשה ונשמע, השיגו בני ישראל דרגא עליונה זו של מלאכי השרת, ועוד יותר מצינו שאמרו חז"ל שהקדמה זו שהקדימו בני ישראל נעשה ונשמע היא שתציל את בני ישראל לעתיד לבוא, וכדאיתא במסכת שבת (סס פ.ת.) 'לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבוננו של עולם בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה ונשמע קראת להם בני בכורי'. הרי שתיבות אלו של 'נעשה ונשמע' הם הפתחון פה בפי יצחק בטענת הסנגורין שלו עלינו בב"א.

קול ואמרה מי גילה רז זה של מלאכי השרת לבני, והקדמה זו היא שמצילתם לעתיד לבוא, ומאידך גיסא אנו יודעים נאמנה מפי דוד המלך ע"ה, שדווקא השעה הזאת היתה שעת שפלותם הנוראה של בני ישראל, שבגדו בה' אלקי אבותיהם, וכיזבו לו בלבכם, וכיצד אפשר לשבח את ישראל על דבריהם שנאמרו מן השפה ולחוץ, דברים שלא רק שלא היה להם אחיזה אמיתית בנבכי נפשם, אלא שכוונתם עוד היתה הפכית - לעבודת כוכבים, ואפילו כלפי בשר ודם אין לומר דבר ולהתכוין להיפוכו, ובוודאי כלפי הקב"ה היודע מחשבות, מה ראה אם כן הקב"ה לשלוח את אראליו ולענוד לבני" את הכתרים, על דיבורים שאינם אמיתיים וכוונתם לעבודת כוכבים, והיא באמת תמיהה עצומה.

מחשבת שמים מסטרא דא, ומחשבת עב"ם מסטרא דא

ונראה דהביאור האמיתי בזה הוא, דהנה כנודע בלב כל אדם יש עשרה עמקים עומק לפנים מעומק, ויש יכולת בלב האדם להכיל ב' הרגשות הסותרות זו את זו מן הקצה אל הקצה, וכדאיתא בזוהר הק' (ס"ג עה.) 'אמר רבי אלעזר בכייה תקיעא בלבאי מסטרא חדא, וחדוותא בליבאי מסטרא אתרא'. לבו של אדם יכול להכיל ב' הרגשים אלו של בכיה מחד, ושמחה מאידך, באותו הרגע ועל אותו הדבר עצמו.

מעתה נוכל לומר, שבאמת כשבני ישראל ענו ואמרו נעשה ונשמע, אזי היה מקום בלבם שבאמת רצה וחפץ לקבל את דבר ה' ואת תורתו, ועל כן ענו כולם ואמרו בשעתא חדא נעשה ונשמע' ועל חלק זה בלבם שהיה חפץ בדבר ה' קיבלו בני ישראל את הכתרים, ועל חלק זה השיגו את מדרגת המלאכים, ועל חלק זה יזכו לצאת לעתיד לבוא מן הגלות, אלא שדוד המלך מגלה את אוזנינו שבאותה שעה לבם היה חלוק על המקום, ולא בכל לבם היו חפצים בדבר ה', ובאותה השעה היתה עבודת ה' תקועה בלבם בסטרא דא, ועבודת כוכבים בסטרא דא, והוא סוד אמירת חז"ל בירושלמי (סקלים א, ב) 'א"ר אבא בר אחא אין את יכול לעמוד על אופיה של אומה זו, נתבעין לעגל ונותנין, נתבעין למשכן ונותנין'.

וזהו שאמרו חז"ל שבאותה שעה כיזבו בני ישראל בפיהם ובלשונם, כי דיברו על אותו החלק שבלבם שעדיין לא חפץ בעבדות ה', ואצל הקב"ה שאינו מקפח שכר כל בריה, אין חשק אחד נוגע ומבטל את האחר, ולכן קיבלו שכרם מושלם על חלקם הטוב, כשבשעת מעשה נטלו איפופסין על החלק הרע.

ההתלהבות הגדולה גרמה לחוסר זכות הלב

והנה מה שהביא את בני ישראל לסתירה הנוראה הזו, היתה דווקא ההתלהבות הגדולה והראשונית של

נתינת ב' הלוחות הראשונות, ונבאר דברינו, דהנה יש לך אדם שחושק ורוצה באמת בדבר מסוים, אמנם אינו חושק ורוצה בו כל כך עד שיהא מוכן למסור נפשו על הדבר, ואם אז יאמר שהוא רוצה את הדבר בכל לבו ובכל נפשו, והוא מוכן אף למסור נפשו על הדבר, יהא שקרן בהפלגה זו, אם כי עדיין יש אמת בדבריו, כי הוא באמת חפץ וחושק בדבר מאוד, אמנם לא עד כדי מסירות נפש, כי אם ירצו להורגו על כך בוודאי ימנע.

וכך הוא הדבר בענינינו, בני ישראל באמת חפצו בתורת ה', ורצו לקיימה וללכת בדרכיה, אמנם עדיין היה לבם חלוק עליהם בענין המסירות נפש עד לקצה האחרון ממש, ולענין הקדמת הנעשה קודם הנשמע במסירות נפש, אך מחמת ההתלהבות הגדולה שהיתה קודם מתן תורה, נטו להאמין לעצמם בלא חקירה ודרישה לבירור האמת הצרופה, וצעקו ואמרו 'נעשה ונשמע', אע"פ שהרצון האמיתי והפנימי שלהם עדיין לא אחז במדרגה הגבוהה הזאת.

לוחות הראשונות שהיו בתשואות שלטה בהן עין רעה

ובביאור ענין ההתלהבות הראשונה הזאת בלוחות הראשונות, כתב השפת אמת (משא חל"ט ד"ה נרס"י) יסוד גדול ונורא בדרכי העבודה, וזה לשונו 'ברש"י (כי משא לה, ג) 'הראשונות

על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלה, שלטה בהן עין רעה, אין לך מדה יפה מן הצניעות. וקשה למה לא נתן גם הראשונות בצניעה? אבל בוודאי שניהם צריכין וכו', כי לולי התלהבות הקודם בפירסום לא היה אח"כ יכולת לילך בדרך צניעות, רק ע"י שכבר הקדימו בקולי קולות נתקיים אח"כ הצניעות, וזה לימוד לדורות, כי בתחילה צריך להיות בהתלהבות עצום, ואם כי לא יהיה נשאר זאת ההתלהבות דבר של קיימא, עם כל זה הוא העצה גם לימי הירידה אח"כ. עיי"ש המשך מתק דבריו.

למדנו אם כן כי ההתלהבות הראשונה היתה נצרכת, אלא שהיו צריכים להזהר לזכך את לבם שלא יהיו בו פניות נוספות ומנוגדות, וכנ"ל.

חשיבותא דארץ ישראל שממהרת לבשל פירותיה בעצרת

והנה מצינו ענין זה של ההתלהבות הראשונה בענין נוסף מעניני יום מתן תורה, והוא במסכת בבא בתרא (קמו.) 'אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד ששגר לבית חמיו יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדש בעצרת, מאי קא משמע לך? איבעית אימא חשיבותא דארץ ישראל קמ"ל. וברשב"ם שם ביאר מאי שבחא דארץ ישראל? 'שממהרת לבשל פירותיה בעצרת'.

הנביא (נט, ו-1) לבני ישראל שישבו בגלות בבבל שלא יטעו אחר נביאי השקר האומרים שיגאלו לפני מלאות שבעים שנה לחורבן, וז"ל 'כי כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל אל ישיאו לכם נביאיכם אשר בקרבכם וקסמיכם, ואל תשמעו אל חלומותיכם אשר אתם מחלמים. וגו' כי כה אמר ה' כי לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה. כ"י אנכי ידעתי את המחשבת אשר אנכי חשב עליכם נאם ה' מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקוה'.

ודרשו חז"ל בתענית על הפסוק הזה (נט:): 'לתת לכם אחרית ותקוה' - אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן. ופירש שם המהרש"א בחידושי אגדות דיליה דקלים וכלי פשתן הם דברים המתקיימים וכו' וכן כלי פשתן הם כלים שמתקיימים יותר משאר כלים ובגדים'.

והנה בני ישראל בהיותם במדבר היו בבחינת 'ויסעו ויחנו', שנדרו ממקום למקום, ונפשם היתה רעבה לבחינה זו של קביעות מקום וזמן, וכלי הפשתן סימלו בעיניהם בחינה זו של דבר של קיימא, שיש לו קביעות מקום וקביעות זמן מחמת עמידתם לימים רבים, ועל כן התאוותה נפשם דווקא לכלי פשתן שסימלו בעבורם את הענין הלזה של הקביעות.

ומצינו באמת שאצל בני ישראל היתה חשיבות מיוחדת לכלי פשתן בדייקא, וכדאיתא בסנהדרין (קו.) על דברי בלעם 'הנני הולך לעמי לכה איצרך אשר יעשה העם הזה לעמך (עלק נה, יד), וכו' אמר להם אלקיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן. וכך באמת הוי שמכרו להם כלי פשתן ביוקר ובזול, ועל ידם פיתו את בני ישראל, ויש לעיין מה יש בהם באותם כלי פשתן שבני ישראל בדייקא מתאווים להם יותר משאר האומות כולם?

המהרש"א בחידושי אגדות שם עמד כבר על הדבר וכתב וז"ל 'לפי שכבר במצרים הפשתן מצוי כמו שנאמר (ישעיה יט, ט) "גבושו עובדי פשתים וגו'" - והורגלו ישראל בהם, ובתוך מ' שנה במדבר נחסר להן, והן מתאווים לקנות מאשר ימצאו'.

ובאמת מצינו שבגדי פשתים היו דבר של חשיבות במצרים וכדכתיב (מקן מה, מז) 'ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש אתו בגדי שש וישם רביד הזהב על צוארו'. והנה בגדי שש הם בגדי פשתן, וכתב רש"י 'בגדי שש דבר חשיבות הוא במצרים'.

התאוה לכלי פשתן שיש לו קיום לימים רבים

אמנם אפשר להוסיף בזה טעם נוסף, והוא עפ"י מה שכתב ירמיה

ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה

והנה אף אם יש מעלה יתירה בעשיה מזוהרת ומהירה, מאידך, המהירות יש בה חסרון תמידי של חוסר האיכות, והנה על ארץ ישראל איתא בכחוכות (ק"ג) 'אמר רב חסדא מאי דכתיב (ירמיה ג, ט) ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי, למה ארץ ישראל נמשלה לצבי? לומר לך מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה'. והחידוש שבזה הוא, שאע"פ שהיא ממהרת להבשיל פירותיה, אעפ"כ לא נגרע דבר מטיב ומאיכות הפירות, ועל כן הביא אותו חתן דווקא יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדשים, לפי שדווקא אלו הג' דברים נמדדים ונבדקים לפי טיב איכותן, ואלו הג' דברים מראים ביותר את שבחה של ארץ ישראל, שאע"פ שהבשילו מהר לא נגרע דבר מאיכותם.

יין שמן ופשתן מרמזים על לוחות הראשונות והשניות

טענה נוכל להבין את עומק המעשה באותו אדם ששיגר לבית חמיו יין חדש, ושמן חדש, וכלי פשתן חדש בעצרת, ואמרו שם 'חשיבותא דארץ ישראל קמ"ל', והוא חימה ללמוד מהנהגת אדם אחד וממה ששיגר מתנות לחמיו, ויש לומר דאדם אחד ששיגר לבית חמיו מרמז לנישואי כנסת ישראל עם הקב"ה, 'ששיגר לבית חמיו' היינו

לכנסת ישראל, יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדשים, היינו שהקב"ה שולח להם לכנסת ישראל ביום המיוחד הזה, ביום חתונתו - זה מתן תורה, את כל אותם הדברים יין, שמן, ופשתן, שהם מרמזים על כחינת הלוחות הראשונות, ועל כחינת הלוחות השניות, על הלוחות הראשונות הם מרמזים לפי שבכל אלו הג' מינין יש את ענין 'המהירות' שהם ממהרים להתבשל, וזה מרמז על כחינת הלוחות הראשונות שנעשו במהירות ובלא מתינות, שבהם היתה באמת את המעלה העצומה הזאת של ההתלהבות והאש הגדולה שבערה כ"כ בלבכות.

ומאידך גיסא כל אלו הג' מינין יין, שמן, ופשתן, יש להם את המעלה המיוחדת הזו ששוה בין שלושתן שהם יכולים להתיישן, יין מתיישן כידוע, וכן שמן וכלי פשתן וכדברי הנביא ירמיה 'לתת לכם אחרית ותקוה - אלו דקלים וכלי פשתן', שהם עומדים לימים רבים, ובמעלה זו מרמזים ג' דברים אלו על עניין המתניות שהיתה בקבלת הלוחות השניות.

וזה בא ללמדנו בכל שנה ושנה, כעת התקדש עלינו חג מתן תורה, שעלינו להשתמש בכ' הכוחות הללו, להשתמש מחד בהתלהבות דקדושה, אש להכת שלהכת קה לעבודת הבורא בשמחה, ומאידך גיסא להשתמש בכחינת המתניות.

יין שמן ופשתן